

Verraad aan de Bernard Zweerskade

Op 31 mei 1943 rolt de Sicherheitsdienst de verzetsgroep Walko op. Op de rustige Bernard Zweerskade ontspint zich een drama.

DOOR SONJA VETTER-SAMUELS

In haar indrukwekkende boek *Atlas van een bezette stad* vermeldt Bianca Stigter dat op Bernard Zweerskade 15 Anna Marie le Cosquino de Bussy-van der Lelie woonde. Zij heeft enorm veel gedaan voor transporteren van Joodse kinderen uit Duitsland naar Engeland, deed verzetswerk en is ook de bedenker van de Eerebegraafplaats Bloemendaal. In het hele pand op nummer 18 zaten Duitse officieren van Kommando Flughafenbereich Amsterdam. Op nummer 20 woonde tot 1942 tandarts Fritz Pfeffer: hij kreeg een onderduikplaats in Het Achterhuis. Vlak ernaast op nummer 19 opereerde de verzetsgroep-Walko.

Op maandag 31 mei 1943 – een zonnige lentedag – is de tweede etage van Bernard Zweerskade 19 verhuurd aan de 28-jarige Evelyn Samuels, die daar samenwoont met haar 35-jarige verloofde, de fotograaf Herbert Cohn. Hij is in 1936 uit Duitsland naar Nederland gevlucht en verblijft hier illegaal. Net als nu is het moeilijk om een verblijfsvergunning te krijgen. Al in Duitsland is hij door MI6 als spion gerekruteerd en hij zet zijn spionnenwerk in Nederland voort. Dat bestaat uit het fotograferen van militaire objecten.

Evelyn en Herbert zijn dik bevriend met de familie Boissevain, waar ze elkaar hebben leren kennen. Beiden zitten net als de Boissevains tot aan hun nek in het verzetswerk. Evelyn helpt Hester van Lennep – de zus van Mies Boissevain – Joodse kinderen uit de Hollandse Schouwburg naar onderduikadressen te brengen en ze is ‘passeur’: ze begeleidt Engelandvaarders en gestrande geallieerde piloten naar Brussel, met de trein. Via Herbert krijgt ze een uitstekend vervalst persoonsbewijs onder de

▲ Herbert Cohn ligt begraven op de lege plek zonder zerk op de Joodse begraafplaats in Diemen.
FOTO SONJA VETTER

verzetsnaam Yvonne van Laren; Herbert vormt met zijn vrienden Max Drukker en Ferry Zipper de verzetsgroep Walko.

Overvalwagens

Op 31 mei gaat Evelyn rond 13.00 uur wandelen en komt rond 15.00 uur terug. Ella Mayer, die op de derde etage woont, komt haar tegemoet en geeft met gebaren aan dat ze niet verder moet lopen. Evelyn verbergt zich achter een boom. Ella is iets eerder thuisgekomen en werd opgewacht door de Hollandse SD. De groep Walko is verraden. Achteraf kan je zeggen, dat ze iets ontzettend stoms hebben gedaan: de groep heeft geregeld dat op die middag vijftien Joodse mensen na elkaar valse persoonsbewijzen komen ophalen. Het is de hoogste tijd: de deportaties lopen op hun eind en er is net een grote razzia geweest. Joden moeten nu weg, onderduiken.

Verzetsgroep Walko opereert vanuit het huis op Bernard Zweerskade 19 – hier worden op 31 mei 1943 leden van de groep en verschillende Joodse onderduikers opgepakt.
FOTO KOEN KLEIJN

◀ Evelyn Samuels en haar verloofde Herbert Cohn in 1939.
COLLECTIE SONJA VETTER

► Kort voordat hij werd neergeschoten, fotografeerde Herbert de familie Boissevain in hun huis op Corellistraat 6. Achter staan zonen Janka, Frans en Gi, vooraan nicht Annemie, Mies, het kindermisjes Jeanne en dochter Sylvia Boissevain. Vader Jan zit dan al in Kamp Amersfoort.
VERZETSMUSEUM AMSTERDAM

Jacobus Huyts, bijgenaamd 'Oom Ko', is kennelijk op de hoogte van de groep Walko en verradt hen aan de SD. Hij haalt de Nederlandse SD'ers Schaap, van der Molen en Van Eijdsen erbij. Iedere Jood brengt immers zeven gulden vijftig op.

De beruchte Pieter Schaap heeft de leiding. Ella gaat weer terug naar boven en ziet uit haar raam alles wat er voor het huis gebeurt. Schaap laat een overvalwagen komen. Als eerste brengen de andere twee mannen Herbert naar buiten en in de auto. Zij lopen weer terug naar boven. Dan ziet Ella dat Herbert zich via het raam bij de chauffeur naar buiten wurmt, zijn hoofd verwondt als hij op de grond valt en het op een lopen zet.

De twee mannen rennen terug om de schreeuwende chauffeur te hulp te komen. Eén trekt zijn revolver en schiet Herbert neer. Ella ziet dat na korte tijd een ambulance van de GGD komt en Herbert meeneemt, naar later blijkt naar het Wilhelmina Gasthuis. En dan ziet ze hoe er één voor één Joden aanbellen en in de overvalwagen terechtkomen, net als Max Drukker, die nog boven is.

Omdat er zoveel mensen opgepakt worden, komt er een tweede overvalwagen. Na twee uur is alles weer rustig: de ambulance en de twee overvalwagens zijn weg, en ook de SD heeft het pand verlaten. Evelyn heeft alles gezien. Ze vlucht naar haar vriendin To Boelen op de Prinsengracht. Ze heeft Herbert en haar appartement met al haar spullen nooit meer teruggezien.

Al die tijd heeft de Amsterdamse agent Arie Moleman zich verdekt opgesteld. Hij is toevallig in de buurt en afgekomen op het tumult op de stoep. De SD'ers hebben hem weggestuurd: pottenkijkers niet gewenst. Maar nu ziet hij zijn kans schoon. Hij belt bij iedereen aan en verzamelt getuigenissen, die later in 1946 gebruikt zijn in de processen tegen deze 'foute' Nederlanders.

Begraafplaats Diemen

Hoe loopt het af voor iedereen? De mensen die opgepakt zijn, worden eerst naar het politiebureau gebracht om er de nacht door te brengen. De volgende dag gaan ze voor verhoor naar Bureau Joodse Zaken in de Paulus Potterstraat, daarna via de Hollandse Schouwburg naar Westerbork en de volgende dinsdag al als 'strafgeval' op de trein naar Sobibor, waar ze vermoord worden.

Behalve Max: hij heeft het geluk Jac van der Kar in de Hollandse Schouwburg tegen het lijf te lopen,

die hem uit de Schouwburg weet te smokkelen en te laten onderduiken. Hij overleeft de oorlog. Herbert komt in het Wilhelmina Gasthuis terecht en is nog vol goede moed, hij schrijft zelfs een briefje naar Mies Boissevain dat hij hoopt te ontsnappen. Maar helaas: de kogels hebben vitale delen geraakt en chirurg Welcker kan hem niet meer opereren. Herbert sterft op donderdag 3 juni 1943 en wordt meteen naar het Joodse kerkhof in Diemen gebracht en begraven.

Ingewikkeld is dat hij in het Gasthuis opgenomen is onder de naam 'Herbert Janpreos', en een persoonsbewijs heeft met de naam 'Dr Janbroers'. Het bewijs waar hij begraven is, onder de naam Herbert Walko in Diemen, is pas vorig jaar teruggevonden, onder in een doos die speciaal uit depot-Noord van het Stadsarchief moest worden aangeleverd. Wie hem in Diemen op de Nederlands Israëlitische Begraafplaats II opspoort, ziet een rij met zerken en een lege plek: daar ligt Herbert.

Corellistraat 6

Evelyn kan niet bij To blijven en vlucht op 3 of 4 juni naar de familie Boissevain in de Corellistraat 6, een huis dat ze goed kent omdat Herbert een huisvriend is en veel samenwerkte met de broers JanKa(rel) en Gi(deon) Boissevain. De verzetsgroep

CS6 ontleent zijn naam aan Corellistraat 6.

Maar ook hier slaat het noodlot toe. Ze worden verraden en op 2 augustus 1943 valt de SD binnen. Iedereen wordt gearresteerd en naar de gevangenis op de Amstelveenseweg gebracht. Janka, Gi en hun neef Louis worden op 1 oktober 1943 geëxecuteerd. De vrouwen, Mies, haar nichtje Thea, Evelyn en de kinderjuf Jeanne van Dijk gaan eerst naar kamp Vught en in september 1944 naar Ravensbrück. Ze overleven de kampen – hoe, dat is een ander verhaal.

In 1946 doen Evelyn Samuels en Mies Boissevain een poging om Herbert opnieuw te laten begraven bij zijn vrienden Janka en Gi op de Eerebegraafplaats in Bloemendaal, maar het bestuur weigert. Het is vol en er worden op dat moment alleen Nederlanders begraven. De twee aanvragers zouden hem trouwens ook niet gevonden hebben, want in hun verzoek staat abusievelijk dat Herbert in Muiderberg onder de naam 'Janbroers' is begraven. SD'er Pieter Schaap wordt na de oorlog geëxecuteerd. De moordenaar van Herbert krijgt aanvankelijk ook de doodstraf, maar die wordt omgezet in gratie. ●

MET DANK AAN DE RESEARCHERS FILIP BLOEM, ERIC HENNEKAM EN BART DE CORT †.